

ERSTA
SKÖNDAL
HÖGSKOLA

Institutionen för vårdvetenskap Forskning inom huvudområdet vårdvetenskap 2010

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FORSKARE OCH DOKTORANDER	s. 2
INTRODUKTION	s. 3
FORSKNING	
Personer med psykiska funktionshinder	s. 4
Vård av äldre	s. 5
Hälsa och samhälle	s. 11
Övrig forskning	s. 13
Projekt där forskare vid Ersta Sköndal högskola är verksamma som Forskare eller handledare för doktorander vid andra lärosäten	s. 16
PUBLIKATIONER 2006 – 2010	s. 18

FORSKARE OCH DOKTORANDER

Forskare

Jennifer Bullington, professor
Ingegerd Fagerberg, professor, ämnesföreläsare
Astrid Norberg, professor
Britt-Marie Ternestedt, professor
Görel Hansebo, docent
Anna Löfmark, docent
Jonas Sandberg, docent

Agneta Cronqvist, med dr
Vera Dahlqvist, med dr
Lise-Lotte Dwyer, med dr
Mirjam Ekstedt, med dr
Eva Elmberger, med dr
Anette Erdner, med dr
Annabella Magnusson, med dr
Kent-Inge Perseius, med dr
Elisabeth Winnberg, med dr
Jane Österlind, med dr
Birger Hagren, fil lic
Charlotte Prah, fil lic

Mejladress: fornamn.efternamn@esh.se

Doktorander *

Ragnhild Hedman, Karolinska Institutet
Gunilla Johansson, Karolinska Institutet
Åsa Kneck, Karolinska Institutet
Mai Leander, Uppsala universitet
Marianne Lindh, Örebro universitet
Mona Söderlund, Karolinska Institutet

* Doktorander anställda vid Ersta Sköndal högskola

INTRODUKTION

Forskning vid Institutionen för vårdvetenskap bedrivs inom tre ämnesområden:

- vårdvetenskap
- vårdetik med livsåskådningsvetenskap
- hälsa och samhälle

Forskning i vårdvetenskap vid Ersta Sköndal högskola omfattar även forskningsenheten Vård i Livets Slutskede (VILSE). Ett samarbetsavtal finns mellan institutionen och VILSE vilket innebär att lärare, doktorander och anställda forskare samverkar i utbildning på grund- och avancerad nivå, i olika forskningsprojekt och i forskningsseminarier i vårdvetenskap. Sammantaget finns en hög vetenskaplig och kritisk kompetens för att garantera kvaliteten i såväl utbildning som forskning. Då Ersta Sköndal högskola inte har doktorsexamensrättigheter, har ett samverkansavtal tecknats med Karolinska Institutet, Institutionen för Neurobiologi, vårdvetenskap och samhälle, vilket främjar en stimulerande och kreativ forskningsmiljö för doktoranderna.

Vårdvetenskaplig forskning

Forskning inom vårdvetenskap har bedrivits i Sverige sedan 1970-talet. Den har vuxit fram ur en humanistisk forskningstradition som inspirerat till frågor om människans villkor och hennes utsatthet i vård och omsorg. Den vårdvetenskapliga forskningen har synliggjort patienten som en unik människa med särskilda behov och bidragit till en ökad förståelse för individens utsatthet i vården. Detta har lett till förändringar i olika vårdverksamheters arbete. Den vårdvetenskapliga forskningen har även understrukt betydelsen av att se patienten i hans eller hennes sammanhang - familj, vänner och arbete - så att patienten inte bara blir betraktad som ett isolerat ohälsoproblem.

Kvaliteten i relationen mellan vårdare och patient är central i vårdande. Flera forskningsprojekt vid vår institution problematiserar denna relation. Patienters erfarenheter och upplevelser av sjukdom, liksom även situationen för närstående, studeras för att nå kunskap om vilka förutsättningar som lindrar ohälsa och skapar välbefinnande. Sammantaget vill vi med vår forskning öka vårdorganisationers och vårdares lyhördhet för patienters erfarenheter, önskemål och behov.

Forskningen i vårdvetenskap har i huvudsak tre inriktningar; personer med psykiska funktionshinder, vård av äldre och hälsa och samhälle. Projekt som inte ryms inom dessa inriktningar presenteras under rubriken Övrig vårdvetenskaplig forskning. För forskning i Vårdetik med livsåskådningsvetenskap samt Palliativ vård (VILSE) hänvisas till separata forskningsprogram.

Pågående forskningsprojekt i vårdvetenskap

Nedan följer en kortfattad beskrivning av olika aktuella vårdvetenskapliga forskningsprojekt. Därefter följer en kort presentation av de projekt där seniora forskare medverkar som forskare alternativt som huvud- eller bihandledare till doktorander inskrivna vid olika lärosäten och som inte är anställda av Ersta Sköndal högskola.

Personer med psykiska funktionshinder

Fysisk aktivitet och dess betydelse för välbefinnandet hos patienter med psykiska funktionshinder.

Forskningen berör människor med psykiska funktionshinder, som har sin grund i en psykossjukdom. Det är känt att människor med psykiska funktionshinder har en begränsad livskvalitet beroende på social och hälsoekonomisk marginalisering, svårigheter att bli hörda och sedda, samt att de har allvarliga livsstilsrelaterade problem som kondition, kostvanor osv. En annan problematik som berör den aktuella gruppen är att de är väl medvetna om vad de skulle kunna göra för att förbättra sin livssituation men saknar förmåga att omvandla sin kunskap i handling. Forskning saknas som belyser såväl behovet av aktiviteter för den aktuella patientgruppen samt vårdpersonalens förmåga att stimulera och stödja en förändring.

Patienter och vårdpersonal tillfrågas om dagliga aktiviteter och dess betydelse för välbefinnandet hos kvinnor och män med psykiska funktionshinder < 65 år och > 65 år samt skillnader mellan de båda grupperna. Fem specialistsjuksköterske- tillika magisterstudenter har intervjuat vårdpersonal om aktivitetens betydelse för sin magisteruppsats. Vetenskapliga artiklar kommer att publiceras. Patientstudierna är under planering med vårdenheter och etisk ansökan kommer att inlämnas. I patientstudierna deltar specialistsjuksköterske- tillika magisterstudenter och sjuksköterskestudenter.

Projektledare: Anette Erdner, lektor, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Annabella Magnusson, lektor, Ersta Sköndal högskola

Egenvård och Återhämtning vid Borderline personlighetsstörning

Studien genomförs i samarbete med patient- och närståendeföreningen "Borderline.nu". I dagsläget har föreningen kring 4500 medlemmar varav majoriteten är människor med egen erfarenhet av tillståndet. Syftet med studien är att belysa faktorer som kan bidra till egenvård och återhämtning vid Borderline personlighetsstörning. Det långsiktiga målet är att skapa en manual kring detta tillstånd för att sedan gå vidare och utveckla en egenvårdsbaserad intervention. Metoden utgörs av en webbaserad enkätundersökning (steg 1) i kombination med fördjupande intervjuer (steg 2).

Projektledare: Kent-Inge Perseius, lektor, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Jessica Westin, ordförande borderline.nu

Viktoria Such, vice ordförande borderline.nu

En god död för människor med demenssjukdom

Forskning och erfarenheter visar att personer med demenssjukvård inte har tillgång till god palliativ vård. En god palliativ vård innebär att se till hela människan och hennes behov i livets slut. Forskning visar att människor med demenssjukdom inte alltid omfattas av den palliativa filosofin. Allt fler studier visar också att personal inom särskilda boenden ofta inte har kännedom om den palliativa vårdens filosofi och att de behöver utbildning och stöd. De preliminära riktlinjerna från Socialstyrelsen som offentliggjorts bygger på att vården av personer med demenssjukdom ska vila på den palliativa vårdens filosofi. Syftet med denna studie är både att öka kunskapen om äldres döende och död och att delta i utvecklandet av denna. Design: Studien ingår i ett större projekt inom ett särskilt boende med olika boendeformer. Detta projekt liksom det här skisserade är ett aktionsforskningsprojekt och bygger på att personalen vid det studerade boendet involveras aktivt i projektet. Som det större projektet bygger detta projekt på intervjuer med äldre, närstående och personal och deltagande observationer samt att genomförande av interventioner för att öka kvaliteten i vården.

Det större projektet leds av professorerna Astrid Norberg och Britt-Marie Ternestedt. Till projektet kommer även en kontrollavdelning att kopplas och motsvarande intervention kommer att göras på båda avdelningarna. De metoder som kommer att användas i projektet av äldres döende och död är således intervjuer och observationer. De boende som bor på den studerade avdelningen kommer att följas under en tid av ett år då bland annat genom hur olika symtom identifieras och behandlas. Olika skattningsskalor kommer här att användas. Den intervjumetod som kommer att användas vid utvärdering av döendet kallas retrospektiva omvårdnadsanalyser. Prospektivt följs patienterna genom olika skattningsskalor och via intervjuer med de äldre och via deltagande observationer. Projektet genomförs via fyra olika faser: Fas 1. Litteraturgenomgång och analys av litteraturen. (Pågår) Fas 2. Intervjuer och observationer med de boende närstående och personal om döende, död och palliativ vård och hur de bedömer att vården svarar an mot personens behov. Fas 3. I samband med en äldre persons död genomförs retrospektiva analyser med berörd personal och närstående. Fas 4. Sker parallellt med de övriga faserna och innebär att resultaten återförs till personalen genom presentation och diskussion. Projektet är godkänt av etisk kommitté.

Projektansvarig: Lise-Lotte Dwyer, lektor, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Astrid Norberg, professor, Ersta Sköndal högskola

Britt-Marie Ternestedt, professor, Ersta Sköndal högskola

Sjuksköterskor i kommunal äldrevård – deras kunskap och kompetens i relation till demenssjukas behov.

I Sverige liksom i övriga delar av västvärlden ökar andelen äldre i befolkningen. Demens är den sjukdom som ökar mest med högre ålder och av 142 200 personer som diagnosticerats för demens så beräknades cirka 64 500 bor i särskilda boenden. Personal som är direkt involverad i vården och omsorgen av de äldre är vårdbiträden, undersköterskor, sjuksköterskor och medicinska ansvariga sjuksköterskor (MAS). Studier av sjuksköterskor inom kommunal äldrevård visar en problematik med

osäkerhet hur de ska handla och besluta i situationer där äldre blir akut sjuka, svårigheter att bemöta äldre personer vid demenssjukdom och kunskapsbrister om demenssjukdom och demenssjukas behov och agerande. I detta projekt studeras sjuksköterskors kunskap och kompetens om demens i kommunal äldrevård. I nationella och internationella studier framkommer att sjuksköterskor i kommunal äldrevård har en annorlunda och mera utsatt position jämfört med kollegor inom akutsjukvård, de har brist på adekvat utbildning för arbetsområdet samt känner osäkerhet inför akut sjukdom hos äldre och bristande kompetens inom vård av personer med demens. Detta är problematiskt då andelen äldre samt personer med demens förväntas öka. Det övergripande syftet med föreliggande projekt är att regionalt undersöka utbildningsnivå, kunskap i gerontologisk omvårdnad hos sjuksköterskor verksamma i kommunal äldrevård, samt deras självskattning av sin kompetens och behov av kompetens. Vidare att undersöka på vilket sätt de använder sin kompetens för att möta demenssjukas behov av vård och omsorg. En explorativ kvantitativ och kvalitativ design med tre enkäter samt fokusgruppsintervjuer kommer att användas där den första studien har påbörjats. Detta projekt är grunden för att kunna planera och implementera utbildningsinsatser och ökad kompetens hos sjuksköterskor verksamma i kommunal äldreomsorg och demensvård.

Projektledare: Ingegerd Fagerberg, professor, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Barbro Wadensten, docent, Uppsala universitet

Ulrika Pöder, lektor, Uppsala universitet

Michaela Karlstedt, adjunkt, Ersta Sköndal högskola

Faktorer som påverkar den professionella känslan hos vårdpersonal som arbetar med äldre personer

Att arbeta med att bevara hälsa och välbefinnande hos äldre människor har inte varit särskilt populärt bland hälso- och sjukvårdspersonal visar nationella och internationella studier. Långvård, kronikervård, geriatrik och nu vård och omsorg om de äldre är några beteckningar på en fortfarande underskattad specialitet och där de som arbetar inom fältet ofta nedvärderas av kollegor i andra områden inom hälso- och sjukvården. Traditionellt har man talat om negativa attityder både gentemot de äldre och som att arbeta inom äldreomsorgen. Studier finns som bekräftar både att sjuksköterskor som arbetar inom äldrevård har negativa attityder liksom att sjuksköterskor inom äldrevård har mera positiva attityder till äldre än kollegor i andra områden. Svårigheter att behålla personal inom äldreomsorgen kan bero på den negativa status som arbetet har – och vem vill identifiera sig med att vara en förlorare, där små utsikter till karriär och utveckling ges? Äldrevård har betecknats som "Askungevård" där de äldre diskrimineras i termer som resurstilldelning och, bristande resurstilldelning har effekt på arbetsmiljön. Syftet med projektet är att undersöka attityder till äldre och att arbeta med äldre hos personal av olika kategorier inom äldreomsorgen i Storstockholms- och Mälardalsregionen, studerande i högskoleutbildning – läkare, sjuksköterskor, arbetsterapeuter och sjukgymnaster. Datainsamling är avslutad, en enkätstudie är rapporterad och databearbetning av kvalitativa intervjuer pågår. En enkät har konstruerats och delvis validerats i en tidigare studie genomförd i Scotland för 11 år sedan. Studien är en del i ett större samarbetsprojekt med partners i Scotland, USA, Japan, Slovenien och Tyskland.

Projektledare: Ingegerd Fagerberg, professor, Ersta Sköndal högskola
Medarbetare: Gabriella Engström, lektor, Mälardalens högskola
Theris Touhy, professor, Florida Atlantic University
Angela Kydd, dr, University of the West of Scotland

Vård av äldre med Alzheimers sjukdom – att använda vårdhund

Antalet personer med demenssjukdom ökar globalt bland annat på grund av en ökad åldrande befolkning. Alzheimerssjukdom (AD) är den vanligaste formen och utgör ca sextio procent av demenssjukdomar. Allt eftersom sjukdomen fortskrider försämras personens kognitiva förmågor och en utveckling av beteendestörningar uppkommer. Alternativa vård- och behandlingsmetoder efterfrågas och hund i vården hos äldre och personer med AD och annan demens blir allt vanligare och kan ses som en alternativ metod. Den forskning som idag finns kring detta område visar att "animal-assisted therapy" (AAT) har en positiv inverkan på personer med demenssjukdom. Närvaro av en vårdhund har visat bland annat sänkt blodtryck, och minskad aggressivitet, minskad oro och ökat socialt beteende. Dock har på senare tid lyfts fram att den till idag rapporterade forskning inte är tillräcklig. Studier pekar mot att det är anekdotiska beskrivningar av positiv inverkan som visats då en hund varit på besök. Det övergripande syftet är att undersöka hur remitterade individuella besök av vårdhund upplevs av äldre personer med AD. Vidare att undersöka hur besöken av vårdhund påverkar puls, dygnsaktivitet, sömn samt läkemedelsanvändning hos dessa äldre personer. Slutligen att undersöka hur vårdare och vårdhundförare upplever eventuella förändringar hos de äldre som fått kontinuerliga besök av vårdhund.

Projektledare: Ingegerd Fagerberg, professor, Ersta Sköndal högskola
Medarbetare: Britt Ebbeskog, lektor, Karolinska Institutet
Carina Lundh Hagelin, lektor, Sophiahemmet högskola
Anna Swall, adjunkt, Sophiahemmet högskola

Uttryck för upplevelse av identitet hos personer med Alzheimers sjukdom

Projektet är en del av ett större projekt under ledning av professor emerita Astrid Norberg, som syftar till att utvärdera effekten av att delta i identitetsbefrämjande gruppsamtal för personer med Alzheimers sjukdom (AS) och deras närstående (make/maka och barn). I detta delprojekt beskrivs personers med AS uttryck för identitet i relation till samtalspartners agerande före, under och efter deltagandet i samtalsgrupp, men ingen utvärdering av samtalsgrupperna görs. Personer med AS har tidigare i forskningsrapporter beskrivits förlora sin identitet. I dag visar forskningen att upplevelsen av identitet finns kvar även i ett sent skede av sjukdomen, men att den på grund av kommunikationssvårigheter och andra symtom blir allt svårare för personen att uttrycka. Samtalspartners kan genom sitt förhållningssätt inte bara underlätta eller försvåra för personen med AS att uttrycka sin identitet utan också påverka deras upplevelse av identitet. Tidigare studier om identitet hos personer med AS har utgått från olika synsätt och teorier om identitet och är därför svåra att sammanfatta och jämföra. En av de teorier som använts är Rom Harrés delvis socialkonstruktionistiska teori om Själ 1, Själ 2 och Själ 3, där Själ 1 är känslan av att vara ett "jag", Själ 2 är personens upplevda egenskaper och livsberättelse och Själ 3 är det sociala självet som konstrueras i samspel med

andra. Hur Själv 1-3 påverkas vid Alzheimers sjukdom är endast delvis beskrivet i tidigare forskning. Den här studien syftar till att utifrån Harrés teori beskriva hur personer med AS över tid uttrycker upplevelse av identitet i personliga samtal och i gruppsamtal, samt hur samtalspartners underlättar eller försvårar deras uttryck för identitet. I studien undersöks också hur personer med AS upplever att delta i samtalsgrupp med identitetsbefrämjande syfte, samt hur de uttrycker och skattar sin livskvalitet och livsmening i enskilda samtal, gruppsamtal och frågeformulär före och efter deltagandet i samtalsgruppen.

Projektansvarig: Ragnhild Hedman, doktorand, Ersta Sköndal högskola,

Medarbetare: Britt-Marie Ternestedt, professor, Ersta Sköndal högskola
(huvudhandledare)

Görel Hansebo, docent, Ersta Sköndal högskola

Astrid Norberg, professor emerita, Ersta Sköndal högskola

Ingrid Hellström, lektor, Linköpings universitet

Vardag och villkor i okonventionella vårdrelationer - Äldre mäns identiteter, vårdansvar och stöd genom vårdkarriären

Syftet med projektet är att beskriva äldre mäns vårdande, identitet och ansvarfördelning när den informella vården utgör fundamentet i mäns dagliga tillvaro. Projektet skall följa äldre män som genom oförutsedda händelser tar på sig vårdansvaret för en partner, under tiden av vårdande och i avslutandet av denna tid samt det stöd som ges formellt och informellt. Projektet har a) en longitudinell design där en kohort om 20 män återkommande intervjuas med en livshistorisk ansats, samt b) kvalitativa tvärsnittsstudier av formellt och informellt stöd till äldre vårdande män. Tidigare studier visar att i de vårdhandlingar som män utför ligger många överraskningar, både för männen som vårdar men också för omgivningen. De rymmer nämligen ett moment av omintetgörande av den manlighet som människor i allmänhet, och män i synnerhet, fostrats till. En utmaning män står inför är att ta sig an och hantera vård som är knuten till den intima kroppen, vilket är en transformator i förändrad identitet. Våld kopplad till manlighet är ett kroniskt problem som är väldokumenterad. Det saknas dock kunskap om mäns relation till och utövande av vård och stöd till vårdande män. Projektet kommer att ge kunskap om hur äldre män hanterar den intima vården under vårdkarriären, samt hur stödstrukturer ser ut. Kunskap om män i okonventionella vårdrelationer har en vidare betydelse för förståelsen av jämställdhet, då ökad kunskap om män i dessa sammanhang också ställer större krav på män i en vidare mening.

Projektledare: Jonas Sandberg, docent, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Henrik Eriksson, docent, Mälardalens högskola

Keith Pringle, professor, Uppsala universitet

Utveckling av bästa praxis med hjälp av kulturell medvetenhet om behov och vård av äldre - En samarbetsprojekt mellan Sverige och Filippinerna

Det övergripande syftet med projektet mellan St Louis University, Department of Nursing, Baguio City, Filippinerna och Ersta Sköndal högskola, Institutionen för vårdvetenskap, Stockholm, Sverige, är att öka kunskapen, utveckla bästa praxis och främja kulturell medvetenhet om behov och vård av äldre i Kapangan och Benguet

området, Filippinerna. Målet är också att förbättra förståelsen av de kulturspecifika behov hos äldre och utveckla metoder och program för samhällsbaserad vård av äldre och att skapa en grund för att utveckla ett lyhört och omfattande omsorgsprogram. Resultaten från projektet kommer att användas som underlag för att utveckla individanpassad vård av äldre, stöd till anhöriga och utvecklandet av stödgrupper. Lokala myndigheter, intressegrupper och beslutsfattare kan använda sig av resultaten från studien som grund för att utveckla relevanta program inriktade på den åldrande befolkningen i syfte att utbilda vårdpersonal inom geriatrik och gerontologi samt använda forskningsbaserad kunskap för att säkerställa socialt hållbar sjukvård för äldre personer.

Projektledare: Jonas Sandberg, docent, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Mary Grace Lacanaria, professor, St Louis University

Validation - teknik eller förhållningssätt inom demensvård

I den dagliga vården av personer med demenssjukdom kan det förekomma många svåra och komplexa vårdsituationer. Dessa komplexa vårdsituationer kan vara svåra att hantera och vårdare kan vara mer eller mindre skickliga i att hantera situationerna. Vid vård av demenssjuka är det av stor betydelse att vårdare kan bemöta, samspela och kommunicera verbalt och icke-verbalt. Inom demensvård används förhållningssättet validation för att underlätta samspel och kommunikationen mellan vårdare och personer med demenssjukdom. Validation innebär att vårdare accepterar den verklighet som den demenssjuke upplever och använder olika tekniker för att underlätta kommunikationen. Med syfte att införa och utvärdera vilken betydelse validation har i det dagliga livet för personer med demenssjukdom och för vårdares upplevelse av sin arbetssituation, genomfördes en interventionsstudie på två demensenheter på ett sjukhem. Interventionen bestod utav utbildning i validation samt handledning under ett år. Data insamlades före under och efter interventionen med intervjuer, enkäter och videofilmer.

Projektledare: Mona Söderlund, doktorand, Karolinska Institutet

Medarbetare: Britt-Marie Ternestedt, professor, Ersta Sköndal högskola

(huvudhandledare)

Görel Hansebo, docent, Ersta Sköndal högskola

Astrid Norberg, professor, Ersta Sköndal högskola

Närståendes behov av stöd vid Huntingtons sjukdom

Huntingtons sjukdom är en ärftlig neuropsykiatrisk sjukdom. Komplexiteten i sjukdomens natur med tilltagande symtom av förändringar i beteende, kognition och motoriska symtom påverkar de närstående både emotionellt, socialt och ekonomiskt. Syftet med studien är att beskriva situationen och de problem som närstående (partners) till personer med Huntingtons sjukdom har samt identifiera deras behov av stöd. Datainsamling på cirka 100 närstående i Sverige har skett genom tre enkäter; (1) frågor som berör de närståendes problem och behov av stöd, (2) Känslan Av Sammanhang (KASAM) samt Total Functional Capacity (TFC) som indikerar vilken fas av sjukdomsförloppet den Huntingtonsjuke befinner sig i. Materialet kommer att analyseras med kvantitativ ansats. Resultatet kommer att ligga till grund för fortsatt

förbättringsarbete och forskning inom vård och omsorg av familjer drabbade av Huntingtons sjukdom.

Projektledare: Elisabeth Winnberg, lektor, Ersta Sköndal högskola
Medarbetare: Michaela Karlstedt, adjunkt, Ersta Sköndal högskola

Långtidsuppföljning av personer som genomgått genetisk anlagstestning för Huntingtons sjukdom

Prediktiva (förutsägande) anlagstest för genetiska sjukdomar utvecklas alltmer. Huntingtons sjukdom var den första ärftliga sjukdomen där prediktivt test kunde erbjudas personer som riskerar att ha ärvt anlaget (50% risk om ena föräldern är sjuk). Huntingtons sjukdom debuterar vanligen i 30-50-årsåldern och det prediktiva anlagstestet ger en möjlighet för riskpersoner att ta reda på huruvida man har ärvt anlaget och därmed kommer att utveckla sjukdomen eller inte. Syftet med föreliggande studie är att genom en kvalitativ ansats undersöka den upplevda psykologiska påverkan som prediktivt test medfört och om testet har påverkat individens psykosociala funktion, nära relationer, arbete, livsstil och värderingar. Datainsamlingen har skett genom semi-strukturerade intervjuer med individer (10 anlagsbärare och 21 icke anlagsbärare) som anlagstestats sig för minst 5 år sedan. Kvalitativ innehållsanalys utförs på det insamlade materialet. Resultatet kommer att ge en bild över hur det prediktiva testet påverkar individen och dess familj. Dessa data kommer att vara till hjälp för personer som överväger testning och för de professionella team som vägleder dessa individer.

Projektledare: Elisabeth Winnberg, lektor, Ersta Sköndal högskola
Medarbetare: Dr. Anette Hagberg, Uppsala universitet
Dr. TH Bui, Karolinska universitetssjukhuset

Validering och reliabilitetstestning av ett mätinstrument avseende avvikande aggressivt beteende hos personer med Huntingtons sjukdom

De mest framträdande symtomen vid Huntingtons sjukdom är ofrivilliga rörelser, depression och ångest men sjukdomen kan orsaka även allvarliga beteendestörningar som aggressivitet, omdömeslöshet och apati samt minnestörningar. Hantering av dessa avvikande aggressiva beteenden är ett stort omvårdnadsproblem. För att förbättra vården av Huntingtons sjuka med avvikande aggressivt beteende behövs metoder att systematiskt bedöma och utvärdera dels beteendet dels effekten av både medicinska och omvårdnadsinterventioner. I den första delen av detta projekt har ett mätinstrument tagits fram för detta syfte, som både kartlägger det aggressiva beteendet samt värderar svårighetsgraden av en incident och kan användas som ett hjälpmedel för att utvärdera effekt av interventioner samt vara underlag för riskbedömning för både patient, personal och övriga patienter. Syftet med den andra delen av projektet är att testa instrumentets validitet och reliabilitet i den dagliga vården av HS-patienter med aggressivt beteende. Sex vårdboenden för Huntingtons sjuka i Sverige kommer att tillfrågas att delta. Vårdpersonal och en expertpanel av personer med stor kunskap om

Huntingtons sjukdom kommer fortlöpande under studiens gång att mötas för diskussion avseende utformandet av instrumentet.

Projektledare: Elisabeth Winnberg, lektor, Ersta Sköndal högskola
Medarbetare: Michaela Karlstedt, adjunkt, Ersta Sköndal högskola
Sara Nyman, leg. sjuksköterska, Karolinska Institutet

Palliativ vård i SÄBO på Södermalm

Studier visar att den svenska befolkningen, liksom befolkningen i Europa för övrigt, blir allt äldre och många människor uppnår i dag en ålder av 80 år eller högre. Av de drygt 90 000 personer som avlider varje år i Sverige är drygt 60 procent 80 år eller äldre, ett antal som varit i stort sett oförändrat de senaste 10 åren. Under den senaste femtonårsperioden har det skett en förskjutning av dödsplatsen från akut sjukhus till särskilda boendeformer och det egna hemmet. Den äldres död föregås oftast av en period av successiva funktionsnedsättningar, sjukdomar, nedsatt kognitiv förmåga och tilltagande beroende av andra. Avhandlingen "När livsrummet krymper - vård och omsorg av äldre personer i livets slutskede", visar att det brister i kunskap om palliativ vård inom vård och omsorg av äldre personer inom särskild boendeform. Döende och död omges av tystnad. Den här studien utgör en del av ett större projekt som fokuserar samverkan mellan landsting och kommun i vården av äldre personer i livets slutskede. Tillsammans med medarbetare från hospicekliniken, Ersta sjukhus används och studeras en modell för implementering av den palliativa vårdens filosofi i särskild boendeform (SÄBO) på Södermalm. Modellen kan sägas utgöra en fallstudie som studeras såväl kvantitativt som kvalitativt. Olika mätningar i form av t.ex. samvetsstress förekommer, likaså intervjuer och enkäter med öppna frågeställningar.

Projektledare: Jane Österlind, lektor, Ersta Sköndal högskola
Medarbetare: Britt-Marie Ternestedt, professor, Ersta Sköndal högskola
Astrid Norberg, professor emerita Ersta Sköndal högskola,
Eva Henriksen, med dr FoU-äldre norr, Stockholm
Berit Seiger Cronfalk, med dr Ersta Sköndal högskola, VILSE, FoU-äldre norr, Stockholm
Georg Engel, med dr, Ersta sjukhus

Hälsa och samhälle

Sömn och fetmautveckling hos förskolebarn – en longitudinell interventionsstudie

Sömnstörningar har under de senaste 25 åren ökat dramatiskt bland vuxna och unga. Parallellt har det skett en lavinartad ökning av andelen överviktiga och feta i västvärlden. Det finns ett starkt och konsekvent samband mellan kort sömn och fetma hos barn i åldern 0-16 år. Orsaken till detta samband är oklart, både genetiska och psyko-neuro-endokrina förklaringsmodeller diskuteras, liksom livsstilsförändringar ifråga om kost, fysisk aktivitet och sömnvanor. Interventioner för att minska fetma har framför allt riktats mot kost och/eller fysisk aktivitet, med

otillfredsställande långsiktiga resultat. Därför prövas en tidig longitudinell intervention, där hela familjens livsstil ifråga om kost-, aktivitet och sömnvanor påverkas.

Projektet är en del av **Early-STOPP** som ingår i **STockholm Obesity Prevention Program** vid Karolinska Universitetssjukhuset i Huddinge under ledning av Professor Claude Marcus. Early-STOPP är en tvärprofessionell familjeintervention riktad till barn från 1-6 år ålder med fokus på balanserad kost, fysisk aktivitet och sömn, i syfte att förebygga fetma hos barn i riskgrupper. Interventionen är både strukturerad och individuell och bygger på kognitiva, beteendemässiga och motiverande metoder.

Projektledare: Mirjam Ekstedt, lektor, Ersta Sköndal Högskola, CLINTEC, Karolinska Institutet.

Medarbetare: Claude Marcus, Professor, CLINTEC, Karolinska Institutet
Tanja Sobko, Dr med vet, CLINTEC, Karolinska Institutet
Maria Hagströmmer, Iektor, NVS, Karolinska Institutet
Anna Ek, projektadministratör
Viktoria Svensson, Dietist, doktorand, Karolinska Institutet
Håkan Karlsson, Sjukgymnast

Trötthet och återhämtning

Trötthet är ett symptom som alla människor har erfarenhet av och som oftast avhjälpas med vila eller sömn. Men när trötthet övergår i fatigue eller utmattning är återhämtningen inte lika självklar. Orsakerna till den överväldigande tröttheten kan också variera; stress, bristande sömn, och olika sjukdomsfaktorer som exempelvis cancer är några exempel. Forskningen fokuserar på människors erfarenheter av trötthet och återhämtning och syftar till att ge en djupare förståelse för orsaker, åtgärder och samband med hälsa. Kvalitativa data om cancerrelaterad trötthet i palliative vård, och människor med utmattningssyndrom finns insamlat. Interventionsstudier riktad mot utsatta grupper planeras.

Projektledare: Mirjam Ekstedt, lektor, Ersta Sköndal Högskola

Medarbetare: Carina Lundh Hagelin, lektor, Sophiahemmet Högskola
Berit Cronfalk, Dr med vet. Ersta Sköndal Högskola, VILSE
Tone Rustøen, Professor, Oslo Universitetssjukhus, Högskolan i Oslo

Hälsorelaterad livskvalitet och astma

Under de senaste decennierna har incidensen och prevalensen av astma och allergi ökat i hela västvärlden. I Sverige har prevalensen ökat från 1 % på 1950- talet till 10 % i nuläget (2009). Orsakerna till detta är fortfarande inte kända, trots intensiv forskning på området. Det är heller inte klarlagt att alla individer med andningsbesvär utvecklar astma. Förekomst av atopi är en känd riskfaktor för utveckling av astma. Astma är en sjukdom som orsakar stort lidande för de drabbade och genererar stora kostnader för sjukvård, läkemedel och sjukskrivningar. Genom att studera vilka faktorer som har betydelse för utveckling av astma kan man få kunskaper hur man ska förhindra att sjukdomarna uppkommer. Det har gjorts flertal tvärsnittsstudier, men långtidsuppföljningar saknas. HRQL (hälsorelaterad livskvalitet) används vanligen för att beskriva sjukdomar, men inte för att identifiera riskfaktorer för sjukdomar och studien är på detta sätt är unik. I denna studie används det generella livskvalitets

instrument Göteborg Quality of Life (GQL). Epidemiologisk långtidsuppföljning av kohort på 12 500 genomfördes 1990 och 2003. Syftet var att se om låg livskvalitet med instrumentet GQL kunde relateras till diagnostiserad astma samt att mäta livskvalitet med GQL i en generell population och se skillnader/likheter mellan personer som har diagnostiserad astma, personer som har respiratoriska symtom men inte diagnostiserad astma och personer utan respiratoriska symtom. Det huvudsakliga resultatet visar att låg livskvalitet hade en betydelse för utveckling av astma 13 år senare. Delarbete II visade att personer med astma har mycket symtom som inte är respiratoriska. Delarbete III visar att ett högt BMI ökar risken för att få astma och att en diet som innehåller rikligt med frukt och fisk kan vara en viktig faktor vid förebyggandet av astma.

Projektledare: Mai Leander, doktorand, Uppsala universitet

Medarbetare: Anna Rask-Andersen, docent, Uppsala universitet (Huvudhandledare)

Christer Jansson, professor, Uppsala universitet

Monika Uddenfeldt, överläkare, Akademiska sjukhuset

Agneta Cronqvist, lektor, Ersta Sköndal högskola

Övrig forskning

Den vårdande relationen i en akut sviktande livssituation – relationens förutsättningar och utformning inom ambulanssjukvården samt patienters, närståendes och vårdares perspektiv.

Ambulanssjukvården har en naturlig och självklar förankring i den akuta medicinska behandlingen. Det ställs också krav på att vårdaren ska kunna hantera och skapa goda relationer till de människor som drabbas av akut skada eller sjukdom. Ambulanssjukvården är ur ett medicinskt perspektiv idag tämligen välförankrad medan omvårdnadsförankringen inte är lika tydlig. Samtidigt visar studier på att den mellanmänskliga kompetensen är viktig inom ambulanssjukvården. Detta projekt utgår ifrån en målsättning att med ett omvårdnadsperspektiv nå djupare förståelse för den vårdande relationen mellan vårdare, patienten och närstående inom ambulanssjukvården, och belysa den utifrån vårdares, patienters och närståendes perspektiv.

Projektledare: Ingegerd Fagerberg, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Mats Holmberg, leg.sjuksköt., fil kad, Södermanlands läns landsting

Kerstin Forslund, med dr, Örebro universitet

Anna-Carin Wahlgren, Karolinska Institutet

Ledarskap inom omvårdnad

Hälso- och sjukvårdsorganisationer har under de två senaste årtiondena genomgått stora förändringar. Ökade krav på effektivitet och kompetens hos hälso- och sjukvårdspersonal samtidigt med strukturella förändringar, har resulterat i ökad risk för stress i arbetet både för medarbetare och chefer. Forskning har tidigare visat att stressrelaterade arbetsvillkor är associerade med en hög nivå av burnout. Det är chefer i första linjen som har mest inflytande över hälsan hos medarbetarna, i den betydelsen att de har direkt kontakt med medarbetarna och påverkar deras upplevelse av omtanke och

stöd. Inom hälso- och sjukvården är det ofta sjuksköterskor (vårdenhetschefer) som har befattningar på denna nivå.

De genomgripande förändringarna inom hälso- och sjukvården har medfört utökade ansvarsområden för vårdenhetscheferna och samtidigt också skapat nya krav på deras ledarskap. Vårdenhetscheferna förväntas underlätta, integrera och samordna arbetet inom verksamheten samt stärka medarbetarna i att utveckla sin självständighet och sina relationer med de andra i arbetslaget, för att därmed åstadkomma effektiva beslut i vårdprocesserna. Detta har medfört att vi behöver förbättra vår förståelse för och kunskap om vårdenhetschefernas ledarskap, hur det kan tolkas och förstås samt hur deras ledarskap påverkar medarbetarna.

Det övergripande syftet med projektet är att få en djupare förståelse för VECs ledarskap och relationen till underordnade sjuksköterskors behov avseende vårdenhetschefernas ledarskap.

Datamaterialet har samlats in och analyseras genom både kvalitativa och kvantitativa metoder. Forskningen sker i en tvärvetenskaplig forskargrupp med företrädare för discipliner som omvårdnad, socialmedicin, psykologi och livsåskådningsvetenskap. Flera av medlemmarna har också lång erfarenhet av ledarskap och administration.

Projektledare: Gunilla Johansson, doktorand, Karolinska Institutet

Medarbetare: Christer Sandahl, professor, Karolinska Institutet (huvudhandledare)

Lars Andersson, lektor, Ersta Sköndal högskola

Töres Theorell, professor emeritus, Karolinska Institutet

Lärande processen vid diabetes mellitus från ett patient perspektiv

Förekomsten av diabetes är ca 4 procent i Sverige. Diabetessjukdomen ställer stora krav på en individs egenvård vilken är av mycket stor betydelse för utvecklingen av sjukdomskontroll, framtida hälsa och välbefinnande. Kunskapsinhämtande och förmåga till följsamhet är unik för varje individ. Den undervisning som ges måste därför anpassas till individens unika behov, förutsättningar och värderingar där bl.a. identifieringen av varje individs unika resurser och hinder är nödvändig.

Övergripande syfte: att få ny och fördjupad kunskap om hur personer med diabetes tänker och reflekterar över sin livssituation med diabetes i olika skeden av sjukdomen och därmed få ökad kunskap om processen för lärandet över tid.

Intervjuer är genomförda två månader, ett respektive tre år efter diagnos och har analyserats med kvalitativ innehållsanalys samt fenomenologisk hermeneutik.

En kvantitativ studie är genomförd med syfte att psykometriskt testa frågeformuläret TINQ, (Informational Needs Questionnaire) som mäter informationsbehov.

Instrumentet är från början utvecklat för patienter med bröstcancer. Formuläret har översatts för svenska förhållanden och anpassats till diabetessjukdomen. Formuläret har frågor som berör sjukdomen, behandlingar, undersökningar, fysiska behov och psykosociala informationsbehov. 250 patienter har besvarat formuläret tillsammans med fyra andra formulär: The Diabetes Treatment Satisfaction Questionnaire DTSQ, Sense of coherence scale (SOC), Multidimensional Health Locus of Control Scale (MHLOC), The Diabetes Empowerment Scale (DES) samt bakgrundsdata för patienterna.

Projektledare: Åsa Kneck, doktorand, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Birgitta Klang, docent, Karolinska Institutet (huvudhandledare)

Regina Wredling, professor, Sophiahemmets högskola

Ingegerd Fagerberg, professor, Ersta Sköndal högskola

Multidisciplinär pedagogisk smärt- och stressmanagement som intervention vid kronisk orofacial smärta: upplevelser hos patienter och personal samt hälsoekonomiska aspekter

Syftet med projektet är att följa upp multidisciplinär pedagogisk smärt- och stressmanagement som intervention vid kronisk orofacial smärta i regi av *Referensgruppen för Orofacial Smärta (ROS)*, avdelningen för klinisk bettfysiologi, Landstinget i Kalmar län. Patienternas upplevelser av ROS insatser, referensgruppens medlemmars upplevelser av interventionen och dess effekter samt hälsoekonomiska aspekter kommer att studeras. Metodmässigt används obundna frågeformulär i kombination med gruppintervjuer. Den hälsoekonomiska delen kommer i första hand att ta registerdata i anspråk. Projektet understöds med 70 t kr av tandvårdsförvaltningen, Landstinget i Kalmar Län samt 100 t kr av FoU-kommittén, Landstinget i Kalmar Län.

Projektledare: Kent-Inge Perseius, lektor, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Håkan Nilsson, övertandläkare, Landstinget i Kalmar län

Susanne Ekdahl, Beteendevetare, Nyckeln kurs och kompetenscenter för hälsopedagogik, Landstinget i Kalmar län

Yvonne Halling, stresspedagog, specialisttandvården, Landstinget i Kalmar län

Anders Öster, konsulterande övertandläkare, Landstinget i Kalmar län

Pedagogiskt inriktad rehabilitering på folkhögskola för personer med långvarig benign smärta – uppföljning

Konceptet för Nyckelkurser infördes 1998 på länssjukhuset i Kalmar och har sedan under åren utvecklats. Kurserna är väletablerade i Kalmar län och är preliminärt utvärderade med goda resultat. De syftar till att stödja och vägleda patienter med långvarig och livsstilsrelaterad ohälsa till bättre egenvård och ökad livskvalitet. Uppföljningen syftar till att belysa eventuella förändringar på olika aspekter av hälsa, livskvalitet och hälsoekonomiska variabler (medicin och försörjning) hos deltagare som gått Nyckelkurs för personer med långvarig smärta vid Folkhögskolorna i Kalmar län 2006-2009. Metodmässigt genomförs projektet som en prospektivt upplagd inomgruppsdesign. Samma skattningsskalor har givits till deltagarna i samband med kursstart och kursavslut. Databeskrivning genomförs i flera steg och med olika metoder: a) Mätning av hälsorelaterad livskvalitet samt ångest- och depressionssymtom före och efter kurs; b) Enkät med frågor om medicinering, sjukskrivning och försörjning; c) Gruppintervjuer i kvalitativ forskningstradition med öppna frågor kring upplevelser av kurserna och dess effekter. Projektet understöds ekonomiskt av utvecklingsenheten Landstinget i Kalmar Län med 300 t kr.

Projektledare: Kent-Inge Perseius, lektor, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Susanne Ekdahl, beteendevetare, Nyckeln kurs och kompetenscenter för hälsopedagogik, Landstinget i Kalmar län

Gunnel Nilsson, beteendevetare, Planeringsenheten, Landstinget i

Utländska sjuksköterskors transition till sjuksköterskerollen inom svensk hälso- och sjukvård

Karolinska Institutet har sedan 2005 en kompletteringsutbildning för utländska sjuksköterskor från länder utanför EU/EES (KUSSK) och som leder till att de kan söka svensk legitimation som sjuksköterska. Vissa problem med studenternas transition från deras tidigare roll som sjuksköterska i ursprungslandet till de förväntningar och krav som finns på den svenska sjuksköterskan har identifierats vilket kan bero på olika värdegrunder, traditioner och språk. Omvårdnadshandledning (reflektion över sjuksköterskans roll i vården vilket leder till yrkesmässig växt) är ett viktigt undervisningsmoment för att underlätta denna transition. Syftet med studien är att utveckla omvårdnadshandledningen i undervisningen av KUSSK- studenter. Studien består av tre delar: (1) individuella semi-strukturerade intervjuer med 14 KUSSK-studenter strax innan de gick sin första VFU (reflektioner över deras ursprungliga sjuksköterskeroll); (2) fokusgruppsintervjuer där lärandeprocessen och reflektioner kring sjuksköterskerollen i Sverige diskuterades; (3) intervjuer 6-9 månader efter avslutad KUSSK-utbildning och arbete som sjuksköterska i Sverige. Kvalitativ innehållsanalys kommer att utföras på materialet. Utifrån denna kunskap kommer omvårdnadshandledningen att utvecklas och eventuellt annan undervisning i syfte att möta dessa studenters behov.

Projektledare: Elisabeth Winnberg, lektor, Ersta Sköndal högskola

Medarbetare: Rebecca Popenoe, lektor, Karolinska Institutet.

Ulrika Södergren, adjunkt, Karolinska Institutet.

Agnet Öhlén, adjunkt, Karolinska Institutet

Projekt där forskare vid Ersta Sköndal högskola är verksamma som forskare eller handledare för doktorander vid andra lärosäten

Erfarenheter av att leva med kvarstående graviditetsrelaterad bäckensmärta; en intervjustudie

Projektledare: Annelie Gutke, med dr Linköpings universitet,

Medarbetare: Marie Lundberg, med dr Sahlgrenska universitetssjukhuset

Jennifer Bullington, professor, Ersta & Sköndal högskola

Skelettförankrad amputationsprotes – betydelse och kostnader

Projektledare: Björn Rydevik, professor, Sahlgrenska universitetssjukhuset

Medarbetare: Kerstin Hagberg, med dr. Sahlgrenska universitetssjukhuset

Marie Lundberg, med dr. Sahlgrenska universitetssjukhuset

Jennifer Bullington, professor, Ersta Sköndal högskola

Tröst beskriven av långvarigt sjuka barn, föräldrar och en sjuksköterska

Doktorand: Charlotte Ångström Brännström, leg sjuksköterska, Umeå universitet

Huvudhandledare: Vera Dahlqvist, lektor, Ersta Sköndal högskola, Umeå universitet

Bihandledare: Astrid Norberg, professor emerita, Ersta Sköndal högskola Umeå universitet

Gunilla Strandberg, docent, Umeå universitet

Patientmedverkan och implementering av forskningsbaserad kunskap i praxis

Projektledare: Cornelia Ruland, Professor, CSDM, Oslo Universitetssjukhus

Medarbetare: Mirjam Ekstedt, lektor, CSDM, Ersta Sköndal Högskola

Liv Wensaas, Dr med vet, CSDM, Oslo Universitetssjukhus

Trine Andersson, sjuksköterska, CSDM Oslo Universitetssjukhus

Astri Krahn, MSc, Informationstekniker, CSDM

Heidi Sandbæk sjuksköterska, CSDM; Oslo Universitetssjukhus

Människors erfarenheter av att söka information och kommunicera med hälso- och sjukvården genom IT-kommunikation

Doktorand: Torunn Wibe,

*Huvudhandledare::*Mirjam Ekstedt, lektor. CSDM, Oslo Universitetssjukhus & Ersta Sköndal Högskola,

Bihandledare: Cornelia Ruland, Professor, CSDM, Oslo Universitetssjukhus

Att vara anhörig till en person med cancerdiagnos

Doktorand: Una Stenberg, Universitetet i Oslo, UIO

Huvudhandledare: Cornelia Ruland, Professor, CSDM, Oslo Universitetssjukhus

Bihandledare: Mariann Olsson, Dr med vet, Karolinska Institutet, Stockholms sjukhem

Mirjam Ekstedt, lektor, Oslo Universitetssjukhus, Ersta Sköndal

Högskola

Smerter og livskvalitet hos barn og ungdom med kronisk utmattelsessyndrom

Projektledare: Vegard Bruun Wyller, Med Dr, Oslo Universitetssjukhus

Medarbetare: Anette Winger, doktorand, Oslo Universitet (UiO)

Sölvi Helseth, Docent, Högskolan I Oslo

Mirjam Ekstedt, lektor, CSDM, Oslo Universitetssjukhus & Ersta

Sköndal Högskola

Självbestämmande hos äldre som bor i egen bostad och har hjälp av kommunal hemtjänst

Doktorand: Agneta Breitholtz, leg. sjuksköterska, Karolinska Institutet

Huvudhandledare: Ingegerd Fagerberg, professor, Ersta Sköndal högskola

Bihandledare: Ingrid Snellman, teol dr, Mälardalens högskola

Äldre med psykiatrisk ohälsa – prevalens, deras erfarenhet av sin ohälsa och vård samt vårdbiträdens erfarenheter av att vårda dessa personer

Doktorand: Gunilla Martinsson, Biomedicinare, Karolinska Institutet

Huvudhandledare: Ingegerd Fagerberg, professor, Ersta Sköndal högskola

Bihandledare: Lena Wiklund, dr hälsovet. Mälardalens högskola

Christina Lindholm, med dr, Karolinska Institutet

Psykisk hälsa hos familjen efter födelsen av ett extremt underburet barn

Doktorand: Johanna Månsson, psykolog, Lunds universitet

Huvudhandledare: Karin Stjernqvist, professor, Lunds universitet

Bihandledare: Ingegerd Fagerberg, professor, Ersta Sköndal högskola

Vård av äldre ur ett genusperspektiv

Doktorand: Åsa Andersson, leg. sjuksköterska, Karolinska Institutet

Huvudhandledare: Görel Hansebo, docent, Ersta Sköndal högskola

Bihandledare: Ania Willman, professor, Blekinge Tekniska högskola

Innebörden av disktriktsköterskans funktion inom vård av äldre

Doktorand: Els-Mari André-Sundelöf, leg. sjuksköterska, Karolinska Institutet

Huvudhandledare: Sirkka-Liisa Ekman, professor, Karolinska Institutet

Bihandledare: Görel Hansebo, docent, Ersta Sköndal högskola

Hot och våld inom akutpsykiatrisk omvårdnad

Doktorand: Anna Björkdahl, leg. sjuksköterska, Karolinska Institutet

Huvudhandledare: Tom Palmstierna, docent, Karolinska Institutet

Bihandledare: Görel Hansebo, docent, Ersta Sköndal högskola

Markus Heilig, professor, Karolinska Institutet

Publikationer 2006 – 2010

Under denna rubrik redovisas de publikationer i vårdvetenskap som medarbetare på Institutionen för vårdvetenskap har publicerat åren 2006 – 2010. Publikationerna redovisas under rubrikerna: doktorsavhandlingar, licentiatavhandlingar, refereegranskade artiklar i internationella vetenskapliga tidskrifter, läromedel och bokkapitel, samt populärvetenskapliga artiklar och rapporter.

Doktorsavhandlingar

Erdner, A. (2006). *Berättelser om ensamhetens vardag hos människor med psykiska funktionshinder*. Akademisk avhandling, Karolinska Institutet.

Dahlqvist, V. (2008). *Samvete i vården. Att möta det moraliska ansvarets röster*. Akademisk avhandling, Umeå universitet

Dwyer, L-L. (2008) *Dignity in end-of-life care - What does it mean to older people and staff in nursing homes?* Akademisk avhandling, Örebro Universitet.

Perseius, K-I. (2006). *Borderline personality disorder. Studies of suffering, quality of life and dialectical behavioural therapy*. Akademisk Avhandling, Karolinska Institutet.

Österlind, J. (2009). *När livsrummet krymper. Vård och omsorg av äldre personer i livets slutskede*. Akademisk avhandling, Örebro universitet.

Licentiatavhandlingar

Prahl, C. (2010). *Den frånvarande dialogen. Om en utbildningssatsning inom demensvård*. Licentiatuppsats, Stockholms universitet.

Refereegranskade artiklar i internationella vetenskapliga tidskrifter

Bullington, J. (2006). "Body and Self: A Phenomenological study on the aging body and identity, *Medical Humanities*, 32, 25 – 31.

Lundberg, M., Styf J., & **Bullington J.** (2007). Experiences of moving with persistent pain - A qualitative study from a patient perspective. *Physiotherapy Theory and Practise*, 23(4), 199-209.

Bullington, J. (2009). Embodiment and chronic pain: implications for rehabilitation practice, *Health Care Analysis* , published on-line 29 januari, 2009. DOI 10.10728-008-0109-5.

Cronqvist, A., Nyström, M. & Lützén, K. (2006). Nurses' lived experience of moral stress support in intensive care context. *Journal of Nursing Management*, 14(5), 405-413.

Cronqvist, A. & Nyström, M. (2007). A theoretical argumentation on the consequences of moral stress. *Journal of Nursing Management*, 15, 458-465.

Leander, M., Cronqvist, A., Jansson, C., Uddenfeldt, M. & Rask-Andersen, A. (2009a). Health-related quality of life predicts onset of asthma in a longitudinal population study. *Respiratory Medicine*, 103(2), 194-200.

Leander, M., Cronqvist, A., Jansson, C., Uddenfeldt, M. & Rask-Andersen, A. (2009b) Non-respiratory symptoms and well-being in asthmatics from a general population sample. *Journal of Asthma*, 46, 552-559.

Leander, M., Jansson, C., Uddenfeldt, M., **Cronqvist, A.**, & Rask-Andersen, A. (2010). Associations between mortality, asthma and health-related quality of life in an elderly cohort of Swedes. *Journal of Asthma*, 47, 1-6.

Glasberg, AL., Eriksson, S., **Dahlqvist, V.**, Lindahl, E., Strandberg, G., Söderberg, A., Sørli, V., & **Norberg A** (2006). Development and initial validation of the Stress of Conscience Questionnaire. *Nursing Ethics* 13 (6), 633-648

Dahlqvist ,V., Eriksson, S., Glasberg, AL., Lindahl, E., Lützén, K., Strandberg, G., Söderberg ,A., Sørli, V., & **Norberg, A.** (2007). Development of the Perceptions of Conscience Questionnaire. *Nursing Ethics* 14 (2), 181-193

Lutzén, K., **Dahlqvist, V.**, Eriksson ,S., & **Norberg, A.** (2006) Developing the concept of moral sensitivity in health care practice. *Nursing Ethics* 13 (2), 187-196

Dahlqvist V, Söderberg A, **Norberg A** (2007). Dealing with stress: patterns of self-comfort among health care students. *Nursing Education Today* 28(4), 476-484

Dahlqvist, V., Söderberg, A., & Norberg, A. (2009) Facing inadequacy and being good enough: psychiatric care providers' narratives about experiencing and coping with troubled conscience. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 16, 242-247

Ångström-Brännström, C., **Norberg, A.**, Strandberg, G., Söderberg, A. & **Dahlqvist, V.** (2010). Parents' experiences of what comforts them when their child is suffering from cancer. *Journal of Pediatric Oncology Nursing*, published online 16 July 2010. DOI: 10.1177/1043454210364623.

Dwyer, L-L., Nordenfelt, L., & Ternstedt, B-M. (2008). Three Nursing Home Residents speak about meaning at the end of life *Nursing Ethics*. 15(1),97-109.

Dwyer, L-L., Andershed, B., Nordenfelt, L., & Ternstedt B-M. (2009). Dignity as experienced by nursing home staff. *International Journal of Older People Nursing*. 4(3), 185-193.

Dwyer, L-L., Hansebo, G., Andershed, B., & Ternstedt B-M. (2010) Nursing home residents' views on dying and death; nursing home employee's perspective. *International Journal of Older People Nursing* doi:1111/j.1748-3743.2010.00237.x

Ekstedt, M., Söderström, M., Åkerstedt, T., Nilsson, J., & Perski, A. (2006). Disturbed sleep and fatigue in patients with occupational burnout. *Scandinavian Journal of Work and Environment Health*, 32(2), 121-131.

Söderström, M., **Ekstedt, M.**, & Åkerstedt, T. (2006). Weekday and weekend patterns of diurnal cortisol, activation & fatigue among people scoring high for burnout. *SJWEH*, suppl. 2,35-40

Ekstedt, M., Söderström, M., & T. Åkerstedt, (2009). Sleep physiology in recovery from burnout. *Biological Psychology*, 82(3),267-273.

Åsberg, M., Nygren Å., Leopardi, R., Rylander, G., Rydmark, I., Peterson, U., Wilczek L., Källmén, H., **Ekstedt, M.**, Åkerstedt., T., Lekander, M., & Ekman, R. (2009) Novel biochemical markers of psychosocial stress in women. *PLoS ONE*, 4 (1) e3590, www.plosone.org

Bredenhof Heijenskjöld, K., **Ekstedt, M.**, & Lindwall, L. (2010) The patient's dignity - from the nurse's perspective. *Nursing Ethics*, 17, 313 – 324.

Elmberger, E., Bolund, C., & Lützén, K. (2005). Experience of Dealing with Moral Responsibility as a Mother with Cancer. *Nursing Ethics*, 12(3), 253-262.

Elmberger, E., Bolund, C., Magnusson, A-B., Lützén, K., & Andershed, B. (2008). Being a mother with cancer - achieving a sense of balance in the transition process. *Cancer Nursing*, 31(1), 58-66.

Erdner, A., Andersson, L., **Magnusson, A.**, & Lützn, K, (2009). Varying Views on Life among people with Long-term Mental Illness. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 16, 54-60.

Kihlgren, A., Forslund, K., & **Fagerberg, I.** (2006). Managements' perception of community nurses' decision making processes when referring older adults to an emergency department. *Journal of Nursing Management*, 14, 428-436.

Weman, K., & **Fagerberg, I.** (2006). Registered nurses working together with family members of old persons. *Journal of Clinical Nursing*, 15, 281-289.

Erlandsson, K., Christensson, K., & **Fagerberg, I.** (2006). Fatherhood as taking the child to oneself: A phenomenological observation study after caesarean birth. *Indio-Pacific Journal of Phenomenology*, 6(2), 1-9.

Nordgren, L., Asp, M., & **Fagerberg, I.** (2007). Living with moderate – severe CHF as a middle-aged person. *Qualitative Health Research*, 17(1), 4 - 13.

Gustafsson, C., Asp, M., & **Fagerberg, I.** (2007). Reflective practice in nursing care: Embedded assumptions in qualitative studies. *International Journal of Nursing Practice*, 13, 151-160.

Nordgren, L., Asp, M., & **Fagerberg, I.** (2007). An exploration of the phenomenon of formal care from the perspectives of middle-aged heart failure patients. *European Journal of Cardiovascular Nursing*, 6, 121 – 129.

Erlandsson, K., Dsilna, A., **Fagerberg, I.**, & Christensson, K. (2007). Skin-to-skin care with the father after cesarean birth provides comfort response and reduces healthy full term infants' distress call. *Birth*. 32(2), 105-114.

Fläckman, B., **Fagerberg, I.**, Häggström, E., Kihlgren, A., & Kihlgren, M. (2007). Despite shattered expectations a willingness to care for elders remains with education and clinical supervision. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 21(3), 379-389.

Fagerberg, I., & Gilje, F. (2007). A comparison of curricular approaches of care of the aged in Swedish and US nursing programs. *Nurse Education in Practice*. 7, 358-364.

Stenwall, E., **Sandberg, J.**, Eriksson-Jönhagen, M. & **Fagerberg, I.** (2007). Encountering the older confused patient: professional carers' experiences. *Scandinavian Journal of Caring Science*, 21(4), 515-522.

Nordgren, L., Asp, M., & **Fagerberg, I.** (2008). The use of qualitative evidence in clinical care. *Evidenced Based Nursing*, 11(1), 4-5 (Editorial).

Karlsson, I., Ekman, S-L., & **Fagerberg, I.** (2008). To be like both a captain and fellow worker of the caring team; the meaning of Nurse Assistants' expectations of Registered Nurses in Swedish residential care homes. *International Journal of Older People Nursing*, 3(1), 35-45.

Nordgren, L., Asp, M., & **Fagerberg, I.** (2008). Safety and understanding: Support as experienced by women living with heart failure in middle age. *International Journal of Qualitative Studies in Health and Well-being*, **3**(1), 39-51.

Erlandsson, K., Christensson, K., & **Fagerberg, I.** (2008). Fathers lived experiences of getting to know their baby when acting as primary caregivers immediately following birth. *Journal of Perinatal Education*, **17**(2), 28-36.

Nordgren, L., Asp, M., & **Fagerberg, I.** (2008). Support as experienced by men living with heart failure in middle age: A phenomenological study. *International Journal of Nursing Studies*, **45**(9), 1344-1354.

Stenwall, E., Eriksdotter-Jönhagen, M., **Sandberg, J.** & **Fagerberg, I.** (2008). The older patient's experience of encountering professional carers and close relatives during a confusional state: an interview study. *International Journal of Nursing Studies*, **45**(11), 1577-1585.

Eriksson, S., & **Fagerberg, I.** (2008). Supervisor experiences of supervising nursing staff in the care of older people. *Journal of Nursing Management*. **16**(7), 876-882.

Stenwall, E., **Sandberg, J.**, Eriksdotter-Jönhagen, M. & **Fagerberg, I.** (2008). Relatives' experiences of encountering the old person with confusion. Experiencing unfamiliarity in a familiar person. *International Journal of Older People Nursing*, **3**(4), 243-251.

Gustafsson, C., Asp, M., & **Fagerberg, I.** (2009). Reflection in night nursing. A phenomenographic study of municipal night duty Registered Nurses' conceptions of reflection. *Journal of Clinical Nursing*, **18**, 1460-1469.

Karlsson, I., Ekman, S-L., & **Fagerberg, I.** (2009). Working as a nurse in a residential care home: a difficult mission. Some Registered Nurses' experiences of their work situation. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. **23**, 265-273.

Gustafsson, C., Asp, M., & **Fagerberg, I.** (2009). Municipal night nurses' experience of the meaning of caring. *Nursing Ethics*, **16**(5), 599-612.

Fagerberg, I., & **Norberg, A.** (2009). 'Learning by doing' – or how to reach an understanding of the research method phenomenological hermeneutics. *Nurse Education Today*, **29**(7), 735-739.

Holmberg, M., & **Fagerberg, I.** (2010). The encounter with the unknown; Nurses lived experiences of their responsibility for the care in the Swedish Ambulance Service. *International Journal of Qualitative Studies in Health and Well-being*, **5**(2), 5098-DOI:10.3402/qhw.v5i2.5098.

Gustafsson, C., **Fagerberg, I.**, & Asp, M. (2010). Dependency in autonomous caring –night nurses' working conditions for caring in nursing. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, **24**(2), 312-320.

Thurang, A., **Fagerberg, I.**, Palmstierna, T., & Bengtsson Tops, A. (2010). Women's experiences of caring when in treatment for alcohol dependency. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, **24**(3) DOI: 10.1111/j.1471-6712.2009.00766.x

Martinsson, G., Wiklund-Gustin, L., **Fagerberg, I.**, & Lindholm, C. (2010). Mental disorders affect older persons in Sweden – a register-based study. *International Journal of Geriatric Psychiatry*. DOI: 10.1002/gps.2525

Franklin, L-L., Ternestedt, B-M., & Nordenfelt, L. (2006). Experiences of dignity: views of old people living in a nursing home at the end of life. *Nursing Ethics*, **13**(2),130-146.

Ternestedt, B-M., & Franklin, L-L. (2006). Ways of relating to death; views of older people resident in nursing homes. *International Journal of Palliative Nursing*, **12**(7),334-340.

Björkdahl, A., Heilig, M., Palmstierna, T., & **Hansebo, G.** (2007). Changes in patient restraint and staff injuries on a psychiatric intensive care unit. *Archives of Psychiatric Nursing*, **21**, 270-277

Sainio, J., & **Hansebo, G.** (2008) Att flytta till och bo på sjukhem – en ny fas i livet. *Vård i Norden*, **28**, 27-31.

Löfmark, A., Hansebo, G., Nilsson, M., & Törnkvist, L. (2008). Student nurses' opinions on learning opportunities in primary health care. *Nursing Standard*, **23**, 35-43.

Österlind, J., Hansebo, G., Lantz, G., & Ternestedt, B-M. (2008). Pathways in end of life care for older people – Care managers' reasoning. *International Journal of Palliative Care*, **14**, 420-425 .

Fläckman, B., **Hansebo, G.**, Kilhgren, M., & Kihlgren, A. (2009). Struggling to adapt: caring for older persons while under threat of organizational change and termination notice. *Nursing Inquiry*,**16**, 82-91.

Österlind, J., Hansebo, G., Lindqvist, R., & Ternestedt B-M. (2009). Moving on a roundabout at the end of life – what counts? Waiting times for transfer to sheltered accommodation for older people in Sweden. *Journal of Health Policy*, **91**, 183-188.

Björkdahl, A., Palmstierna, T., & **Hansebo, G.** (2010) The bulldozer and the balletdancer: aspects of nurses' caring approaches in acute psychiatric intensive wards. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, **17**, 510-518

Johansson, G., Pörn, I., Theorell, T., & Gustafsson, B (2007). A first-line nurse manager's goal-profile. *Journal of Clinical Nursing*, **16**, 149-159.

Johansson, G., Andersson, L., Gustafsson, B., & Sandahl, C. (2010). Between being and doing - the nature of leadership of first-line nurse managers and registered nurses. *Journal of Clinical Nursing*, **19**, 2619-2628.

Perseius, K-I., Kåver, A., Ekdahl, S., Åsberg, M., & Samuelsson, M. (2006) Health related quality-of-life in women patients with borderline personality disorder. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, **20**(3), 302-307.

Perseius, K-I., Kåver, A., Ekdahl, S., Åsberg, M., & Samuelsson, M. (2007). Stress and Burnout in Health Professionals when Starting to Use Dialectical Behavioural Therapy on Self-Harming Young Adults with Borderline Personality Disorder. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, **14**, 635-643.

Hjalmarsson, E., Kåver, A., **Perseius, K-I.**, Cederberg, K., & Ghaderi, A. (2008). Dialectical behaviour therapy for borderline personality disorder among adolescents and young adults: pilot study, extending the research findings in new settings and cultures. *Clinical Psychologist*, **12**(1), 18-29.

Häggström-Nordin, E., **Sandberg, J.**, Hanson, U. ,& Tydén, T. (2006). "It's everywhere!" Thoughts and reflections about pornography among young people in Sweden. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, **20**(4), 386-393.

Sandberg, J., & Eriksson, H. (2007). "The hard thing is the changes...": The importance of continuity for older men caring for their wives. *Quality in Ageing - Policy, practice and research*, **8**(2), 5-14.

Eriksson, H., **Sandberg, J.**, & Pringle, K. (2008). "It feels like a defoliation...": Older men's notions of informal support as primary caregivers. *NORMA-Nordic Journal for Masculinity Studies*, **1**(1), 48-61.

Eriksson, H., & **Sandberg, J.** (2008). Transitions in Men's Caring Identities: Placing a partner in a nursing home. *International Journal of Older People Nursing*, **3**(2), 131-137.

Sandberg, J., & Eriksson, H. (2009). From alert commander to passive spectator: Older male carers' experience of receiving formal support. *International Journal of Older People Nursing*, **4**(1), 33-40.

Sandberg, J., Eriksson, H., Holmgren, J., & Pringle, K. (2009). Keeping the family balance – Adult daughters' experiences of roles and strategies when supporting caring fathers. *European Journal of Social Work*, **12**(2), 233-245.

Zargham, A., Rakhshandeh, M., Fatemeh-Oskouie, S., & **Sandberg, J.** (2009). Iranian nurses' preparation for loss: Keeping balance in end-of-life care. *Journal of Clinical Nursing*, **18**(16), 2329-2336.

The Huntington Study Group PHAROS Investigators (**Winnberg Almqvist, E** included). (2006). At risk for Huntington Disease. The PHAROS (Prospective Huntington At Risk Observational Study) cohort enrolled. *Archives Neurology* **63**,991-998

Läromedel och bokkapitel

Bullington, J. (2006). Body and Self: A Phenomenological study on the aging body and identity, I: F Rapport & P Wainwright (red.) *The Self in Health and Illness: Patients, professionals and narrative identity*. Oxford: Radcliffe Publishing. s. 69 – 82. (article above chosen to be published in book form)

Bullington, J. (2007). *Psykosomatik: om kropp, själ och meningsskapande*, Lund: Studentlitteratur.

Bullington, J. (2009.) Being body: the dignity of human embodiment, I: L Nordenfelt (red.) *Dignity in Care for Older People*, London: Blackwell s. 54 - 76.

Bullington, J. (2010) "Vad är det som läker? Existentiella aspekter på hälsa och sjukdom," I: G Silfverberg (red). *Visst längtar jag fortfarande efter något. Om etik och andlighet i vård, psykoterapi och musik*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola .

Dwyer L-L. (2007). Samtal om värdighet. I: G Silfverberg (red). *Hemmets Vårdetik – Om äldre I livets slutskede*. Lund: Studentlitteratur S.136-144

Dwyer L-L., & Hellström, I. (2009). Ett värdigt möte i vardagen I: A Ekwall (red) *Geriatrisk omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur.

Ekstedt, M. (2008). Sömn som återhämtning I: Kenttä et al. (red) *Stress och återhämtning för aktiva idrottare*. Stockholm: SISU idrottsböcker – idrottens förlag

Asp, M., & **Ekstedt, M** (2009). Trötthet Vila och sömn. I: A-K Edberg & H Wijk (red) *Omvårdnadens grunder, Hälsa och Välbefinnande samt symtom och tecken på ohälsa*, Lund: Studentlitteratur.

Erdner, A., & Magnusson, A. (2010). Vård i hemmet av människor med psykisk ohälsa. I: E Drevehorn (red) *Hemsjukvård*, Lund: Studentlitteratur.

Fagerberg, I. 2010. Att vara tillfälligt förvirrad. I : *Höftfraktur hos äldre. Att bevara patientens förmåga*. L-E Olsson, J Karlsson, & E Wearn. (red). Stockholm: Liber.

Kihlgren, M., Engström, B., & **Johansson, G.** (2009). *Sjuksköterska med uppdrag att leda*. Lund: Studentlitteratur

Perseius, K-I. (2010). Personlighetsstörningar. I: I Skärsäter(red) *Omvårdnad vid psykisk ohälsa*. Lund: Studentlitteratur.

Sandberg, J., & Eriksson, H. (2009). Att lära sig vårda på äldre dar´. I: B Johansson, & S Bentling. (red.) *Vårdpedagogiska utmaningar*. Stockholm, Liber.

Sandberg, J., & Eriksson, H. (2009) Bortom omsorgsnormen: Anhörigvård i en genusteoretisk belysning. I: A. Ekwall. (red.) *Geriatrisk omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur.

Österlind, J. (2007). Vårdkultur och självbestämmande i sjukhemsmiljö (s. 235-247). I: G Silfverberg (red.) *Hemmets vårdetik om vård av äldre i livets slutskede*. Lund: Studentlitteratur

Populärvetenskapliga artiklar och rapporter

Bullington, J. (2008). Kropp, själ och meningsskapande, *Omsorg*, 2, 9-12.

Nordemar, R., **Bullington, J.**, & Haegerstam, G. (2008). Evidensbaserad medicin räcker inte, *Läkartidningen*, **105**(11), 797 – 798.

Cronqvist, A., & Sundh, K. (2009a) *Första året med projektet Förebyggande hembesök*. Delrapport vid institutionen för vårdvetenskap och institutionen för socialt arbete, Ersta Sköndal högskola.

Cronqvist, A., & Sundh, K. (2009b) *Första året med projektet Mötesplats servicehuset*. Delrapport vid institutionen för vårdvetenskap och institutionen för socialt arbete, Ersta Sköndal högskola.

Cronqvist, A., & Sundh, K. (2009c) *Första året med projektet Rehabilitering i vardagen*. Delrapport vid institutionen för vårdvetenskap och institutionen för socialt arbete, Ersta Sköndal högskola.

Sundh, K., & **Cronqvist, A.** (2009a) *Första året med Demensprojektet*. Delrapport vid institutionen för vårdvetenskap och institutionen för socialt arbete, Ersta Sköndal högskola.

Sundh, K., & **Cronqvist, A.** (2009b) *Första året med projektet Projektsamordnare*. Delrapport vid institutionen för vårdvetenskap och institutionen för socialt arbete, Ersta Sköndal högskola.

Ekstedt, M. (2007) Den livsviktiga sömnen. *Omvårdaren*, 2, 24-29

Ekstedt, M. (2007) Sömn – en period av återhämtning och återuppbyggnad. *Näringsmedicinsk tidskrift*, 3,4-6

Ekstedt, M., & Åkerstedt, T. (2010) Planerad vila förebygger överträning. *Svensk Idrottsmedicin* **1**, 14-17

Elmberger, E., Hedström, M., & Bolund, C. (2007). Barnfamiljen i cancervård. Ett vårdutvecklingsprojekt hos Cancerfonden 1999- 2001. (Elektronisk version) *Cancerfonden*.

Söderlund, M., & **Hansebo, G.** (2006) *Bemötande och förhållningssätt vid demenshandikapp*. Utvärderingsrapport från interventionsstudier, Stockholms stad.

Hansebo, G. (2006) *Den kommunala sjuksköterskans perspektiv. En enkätstudie på ett äldreboende*. Stockholms stad

Hansebo, G. (2010) Demensspecifika förhållningssätt. I: *Demenssjukdom vetenskapligt underlag för Nationella Riktlinjer*. Stockholm: Socialstyrelsen

Perseius, K-I., & Ekdahl, S. (2008). *Referensgruppen för Långvarig Orofacial Smärta. Multidisciplinär pedagogisk smärt- och stressmanagement som intervention vid orofacial smärta: - uppföljning av vårdkonsumtion och upplevelser hos patienter och personal*. Landstinget i Kalmar Län

Nilsson, G., Ekdahl, S., & **Perseius, K-I.** (2008). *Utvärdering av projektet "Nyckelkurser på folkhögskolorna i Kalmar län för personer med långvarig benign smärta"*. Landstinget i Kalmar län.